

Het Zweedse model kraakt in zijn voegen

A. F. VAN ZWEEDEN

Het grote arbeidsconflict in Zweden dat op 11 mei werd beëindigd door aanvaarding van een compromisvoorstel van premier Fälldin, is in menig opzicht leerzaam. Het conflict toont aan dat in een situatie waarin alle wegen naar een oplossing van de sociaal-economische problemen geblokkeerd worden, zelfs het best beproefde harmoniemodel ophoudt te functioneren. Bijna zeventig jaar lang hadden werkgevers en werknemers in Zweden hun onderhandelingen gevoerd in de overtuiging dat conflicten tot het uiterste vermeden moesten worden. In 1938 hadden zij hun onderlinge verhoudingen geregeld in een wereldberoemde overeenkomst die nauwkeurige procedures bevatte voor het arbeidsvoorwaardenoverleg tussen de twee machtige centrales van werkgevers en werknemers en voor een regeling van mogelijke conflicten door bemiddeling en arbitrage.

Dat al deze middelen om conflicten te reguleren ditmaal faalden moet, denk ik, worden verklaard uit het feit dat Zweden sinds 1976 geregeerd wordt door een coalitie van burgerlijke partijen. LO weet de weg niet meer te vinden in Stockholm. De leiders van de vakbeweging missen het contact met bevestigende ministers. De nederlaag van de sociaal-democraten, die een eind maakte aan een socialistisch bestuur dat meer dan veertig jaar had geduurd, was op zich zelf al een symptoom van maatschappelijke verschuivingen.

Het was niet zo uitzonderlijk dat de socialisten van Olof Palme geen meerderheid konden vormen, maar wel dat de oppositie in staat bleek een regeringscoalitie te vormen. Bij de verkiezingen van 1979 kwamen de sociaal-democraten net 10.000 stemmen of één zetel in de Riksdag te kort om de macht te heroveren.

De gewijzigde sociale verhoudingen in Zweden dateren van de roerige jaren zestig die ook in de Zweedse samenleving hun sporen hebben achtergelaten. Op het eind van dat decennium kreeg de golf van nieuw radicalisme vat op de Zweedse arbeidersbeweging die het verwijt kreeg te horen verraad aan het socialisme te plegen door samen te werken met werkgevers en kapitalisten.

De herideologisering van de Zweedse sociaal-democratie kwam tot uiting in de revolutionaire voorstellen van de vakbondseconoom dr. Rudolf Meidner voor de vorming van collectieve werknemersfondsen. Die voorstellen werden weliswaar niet onmiddellijk overgenomen door de Sociaal-democratische Arbeiders Partij (SAP), maar ze brachten wel een discussie op gang die de Zweedse ondernemers als een aanslag op de maatschappelijke orde beschouwden. Toen het LO-congres in juni 1976 met algemene stemmen de plannen van Meidner aanvaardde begreep de werkgeversorganisatie SAF dat het samenwerkingsmodel op springen stond.

De discussie over het plan-Meidner, dat inhield dat de vakcentrales binnen een generatie de macht in de ondernemingen zouden overnemen, heeft in Zweden nog veel meer beroering gewekt dan de voorstellen voor vermogensaanwasdeling in ons land. In Zweden was een ideologisch strijdpunt aan de orde waarbij het ging om een ingrijpende verandering van de machts- en eigendomsverhoudingen.

De verhoudingen tussen de sociale partners zijn de laatste jaren verhard. Het grootste arbeidsconflict sinds de algemene staking van 1909 kwam niet uit de lucht vallen. De onderhandelingen tussen SAF en de twee vakcentrales LO en PTK (het onderhandelingskartel van de beambtenorganisaties in de particuliere sector) over de invulling van de in januari 1977 van kracht geworden raamwet op de medezeggenschap zijn na drie jaar volkomen vastgelopen. Deze wet verleent de lokale vakbonden, d.w.z. de vertegenwoordigers van de bonden in de ondernemingen, onderhandelingsrechten op het terrein dat tot nu toe exclusief aan de werkgever was voorbehouden: het aanstellen en ontslaan van personeel en het regelen van het werk. De werkgevers, die zich krachtig tegen het wetsontwerp hadden verzet, hebben zich in de onderhandelingen zo onwrikbaar opgesteld dat toepassing van de wet door middel van een overeenkomst geblokkeerd is.

Bij het begin van de onderhandelingen over een nieuw tweejarig contract stelde LO voor fondsen te vormen waarin de

winsten van de ondernemingen zouden worden gestort. Dit voorstel moet niet worden verward met de plannen voor werknemersfondsen. LO had het oog op tijdelijke fondsen die gebruikt zouden worden voor produktieve investeringen. LO zag dit voorstel als een alternatief voor het stellen van looneisen. Toen dit voorstel werd afgewezen door de werkgevers en LO er evenmin gehoor voor vond bij de regering, bleef haar niets anders over dan looneisen te stellen waarmee de in de afgelopen twee jaar geleden schade door de loonmatiging moest worden goedge maakt. Nog in januari van dit jaar had LO een rapport gepubliceerd waarin zij tot de conclusie kwam dat de jaren waarin de burgerlijke partijen aan de macht zijn voor de werknemers verloren jaren zijn geweest. De reële lonen van de arbeiders zijn in die periode met 6% gedaald, in de industrie zijn 120.000 banen verloren gegaan, de inflatie is opgelopen tot 14 à 15% per jaar.

De Zweedse economie is door de oliecrisis van 1973 in een situatie geraakt die het einde lijkt in te luiden van de Zweedse welvaartsdroom. Die crisis werd aanvankelijk opgevat als een tijdelijke conjuncturele inzinking en bestreden met de instrumenten waarover de Zweedse conjunctuurpolitiek beschikt: het arbeidsmarktbeleid en voorraadfianciering. In afwachting van het herstel dat toch spoedig moest komen als de gevolgen van de oliecrisis waren verwerkt, legde de overheid de ondernemingen de verplichting op overbodig geworden arbeidskrachten in dienst te houden en door te gaan met het produceren van goederen. De onverkoopbare voorraden werden door de overheid gefinancierd, maar de middelen die daarvoor nodig waren moesten in het buitenland worden geleend.

Toen het internationale herstel uitbleef bleek dat deze politiek catastrofaal was. De devaluatie van de Zweedse kroon moest de scheef getrokken kostenverhoudingen recht trekken en de concurrentiepositie van de industrie op de internationale markt herstellen.

De maatregelen van het kabinet-Fälldin hebben geleid tot een opleving van de Zweedse economie. Toch is het duidelijk geworden dat de Zweedse welvaart bedreigd wordt door structurele problemen. De traditionele sectoren waarop die welvaart berustte hebben hun aandeel in de wereldmarkten verloren doordat ze verdrongen worden door de concurrentie van landen met veel lagere loonkosten. De grondstoffen die Zweden de wereldmarkt heeft aan te bieden — ijzererts en hout — worden tegen lagere kosten geproduceerd in landen als Brazilië, Australië en India. De scheepsbouw wordt weggeconcentreerd doordat zelfs de gemechaniseerde werven in Zweden het niet kunnen bolwerken tegen de concurrentie van landen met veel lagere lonen.

De discussie over de sociaal-economische politiek in Zweden lijkt meer en meer een echo van de discussies die in ons land worden gevoerd. Van werkgeverszijde wordt geklaagd over de verstar- ring van de loonverhoudingen en over het gebrek aan mobiliteit op de arbeids- markt waardoor vacatures onvervuld blijven. De hoge marginale belasting- druk (die ongeveer even hoog is als in

ons land) en de enorme omvang van de collectieve sector die beslag legt op 66% van het nationale inkomen worden ge- zien als elementen van een vastgelopen structuur.

Het schijnt het lot te zijn van de moderne verzorgingsstaat. Wanneer de zekerheid van voortgaande economische groei wegvalt blijken de prachtige ver- worvenheden belemmeringen voor een

aangepast antwoord van de economie. Het Zweedse model van de welvaarts- staat kraakt in zijn voegen door struc- turele economische problemen en een verscherping van de ideologische strijd tussen arbeid en kapitaal.

A. F. van Zweeden